

Notat

Dato: 18.12.2017
Arkivsak: 2017/16474-13
Saksbehandlar: oysskar

Til: Sigrid Næsheim Bjercke

Frå: Øystein Skår, Endre Sten Nilsen, David Sandved

Innspel kulturminne - Kommuneplanens arealdel 2018 - 2030 planID 65270000 - Bergen kommune

FORSLAG TIL VEDTAKSPUNKTER

1. *Utval for kultur, idrett og regional fattar vedtak om motsegn til KPA på fylgjande punkt:*
 - I. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling meiner det er uavklarte plankonfliktar mellom kulturminne og byfortetting. Utvalet meiner at dei prioriterte kulturmiljøa som har fått omsynssone c) må sikrast juridisk i føresegnene og at dei kulturhistoriske verdiane må vere førande for arealbruk, bygge- og anleggstiltak.*
 - II. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at KPA må inkludere kulturminne av nasjonal interesse knytt til sjøareal og kystkultur.*
 - III. *Sandviksbukta og Skuteviken er i gjeldande KPA regulert til bevaring og Utval for kultur, idrett og regional utvikling meiner området fortsatt må ha omsynssone c) og retningslinjer.*
 - IV. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at undersøkingsplikta, jf. § 9 i kulturminnelova, vert innarbeida i føresegnene.*
 - V. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling viser til at den automatisk freda mellomalderbyen Bergen skal synast i plankartet som omsynssone d) bandlagd etter kulturminnelova, inkludert 5 meter automatisk freda sikringssone. Eigne føresegner for mellomalderbyen og tilgrensande areal må innarbeidast i planen.*
 - VI. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling viser til at automatisk freda kyrkjer, kyrkjestadar og kyrkjegardar skal markerast med omsynssone d), med føresegner.*
2. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling har særlege kulturminnefaglege merknader til KPA:*
 - I. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at automatisk freda bygningar, samt vedtaks- og forskriftsfreda bygg synast i plankartet som omsynssone d) med føresegner.*

- II. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling* ber om at grunnkartet til kommunen vert oppdatert slik at den 5 meters automatisk freda sikringszone vert synleg.
- III. Grunna konflikt med automatisk freda kulturminne rår *Utval for kultur, idrett og regional utvikling* ifrå at arealet ved Fana prestegard, gnr/bnr 96/1 vert regulert til gravurnelund, men opprettheld sin status som LNF.
- IV. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling* vil rå til at kulturminne- og miljø som ikkje lagt i omsynssone kulturmiljø, vert sikra i føresegn, § 12.
- V. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling* ber om at saker unnateke plankrav i samband med massedeponering, vert sendt Fylkeskonservatoren til fråsegn i høve automatisk freda kulturminne og innarbeida i retningslinene, § 24.
- VI. *Utval for kultur, idrett og regional utvikling* ber om at det i plankartet vert lagt inn ei 60-meters sikringszone kring dei listeførte kyrkjene, jf. kyrkjerundskrivet, T-3/2000.

Hordaland fylkeskommune har vurdert planen som regional sektorstyresmakt innan kulturminnevern. Fylkeskommunen har og ansvaret for å samordne kulturminnefaglege innspel frå Riksantikvar og Bergens Sjøfartsmuseum.

Bergen kommune har hovudansvaret for å identifisere, verdsetje og forvalte verneverdige kulturminne i tråd med nasjonale mål, jf. Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging (2015). I Bergen kommune er Byantikvaren ein viktig fagleg ressurs til å ta vare på kulturarven.

Uavklarte plankonflikter mellom kulturminne og byfortetting

Byfortetting og transformasjon kan være i konflikt med kulturmiljø og eksisterande strukturer om ein ikkje tek omsyn til eksisterande kvalitetar. Spiller ein på lag med kulturmiljøa kan byfortetting og transformasjon gje nye kvalitetar og spennande bygningsmiljø, jf. RA sin bystrategi frå 2017.

Kulturminne og kulturmiljø er viktig for identitet, tilknytting og kan være ein viktig ressurs for næringsutvikling. Dei viktigaste årsakene til tap eller svekking av kulturminneverdiane er aukande utbyggingspress og manglande bruk av bygningsmiljø, ofte som følgje av nedleggingar i tradisjonell arealkrevjande industri og gardsdrift.

I eit berekraft perspektiv er det viktig at eksisterande bygningar vert teken vare på, vert oppgradert og brukt. Eksisterande byer og tettstader representerer store verdiar, og mellom 70 og 80 % av eksisterande bygningsmasse vil fortsatt vere i bruk i 2050. Heilskaplege livssyklusanalysar viser at riving og nybygging ofte gjev større klimagassutslepp enn bevaring og gjenbruk.

Byantikvaren i Bergen kommune har gjort ein grundig jobb med å peike ut og skildre verdiane i ei rekke viktige kulturmiljø. Byantikvaren har skildra omsynssonane i vedlegg til KPA:

«I slike miljøer skal tiltak fremme vern av kulturminne eller kulturmiljøet, og det skal være et mål at den kulturhistoriske bebyggelsens egenart og områdets særpregede kulturmiljø sikres og opprettholdes.»
Omsynssonene for kulturmiljø omfattar i stor grad utbygde områder med gode arkitektoniske kvalitetar og etablerte bumiljø, kor mange er villaområder.

Kulturminner, kulturmiljø og landskap kan ein sikre på tre måtar i kommuneplaner:

- Omsynsoner med føresegn eller retningslinjer
- Føresegn til arealformål
- Generelle føresegn

I KPA for Bergen bruker ein i hovudsak omsynssoner med retningslinjer for å sikre kulturminner, kulturmiljø og landskap. I plan- og bygningslova står det om omsynssone c) (H570): *særlig hensyn til (...) bevaring av (...) kulturmiljø med angivelse av interesse.*

I tillegg er kulturminne sikra i KPA i føresegn §1 kor ein peiker på å *...ivareta..., historiske,...()...arkitektur- og kulturminnekvatiteter.*

Vi ser potensiale for krevjande prosessar i det vidare planarbeidet når forventingane til utbygging ikkje er i samsvar med forventingane til bevaring av kulturmiljø.

I planprogrammet og i dei generelle føresegnene for «bebyggelse og anlegg» tek ein ikkje i stor nok grad omsyn til at desse også ligg i omsynssone for bevaring av kulturmiljø.

Dei fleste omsynssonene er knytt til eksisterande bustadområder med småskala bygningar tilpassa den lokale vegstrukturen og topografien. Desse områda er planlagt og bygd ut i løpet av dei siste hundre åra, mange med arkitektur av svært høg kvalitet. Vi ser at KPA har intensjonar om å bevare kvalitetar og kulturmiljø, men slik planen ligg føre er det ikkje samsvar med kva som står i føresegn knytt til utbygging og fortetting kontra bevaring.

I føresegn §26.3 står det mellom anna at:

«ny bebyggelse skal ha bymessig utforming, med sammenheng i fasadeliv, ferdselsårer utformet som gater og finmasket byroms/gangnett med maks. 70 m mellom gangårer. Parkering skal skje i fellesanlegg.»

I planprogrammet s. 14 står det om sone 2 Byfortettingssonen:

«For andre områder må det påregnes betydelige endringer, fra småhusbebyggelse til tettere, høyere og mer sammenhengende bygg. Ny bebyggelse i denne sonen skal primært tilpasses en fremtidig bystruktur, og ikke til den bygningsstrukturen som finnes i dag.»

Dette er i konflikt med §12.2, der det står:

«Bygninger, anlegg eller miljø som har særlig kulturhistorisk verdi skal bevares og tillates ikke revet. «I retningslinjene står det videre: «Det omkringliggende bygningsmiljøet og den stedegne by- og byggeskikken skal vektlegges.»

Riksantikvaren seier i sitt fråsegn til planen at dei er skeptisk til at arealføremålet i Bergen sentrum er føreslått som Sentrumskjerne og Byfortettingssone. Sjølv om eit stort areal av Bergen sentrum er satt av til bestemmelsesområde med eigen føresegn, jf. § 38.3 og areal er bandlagd etter kulturminnelova, kan dette gje signal som kan misforståast.

Vidare meiner Riksantikvaren at delar av det automatisk freda kulturminnet «Mellomalderbyen Bergen» med mellomalderkyrkje, arkeologiske kulturlag og ruinar etter kyrkjer og klosteranlegg, samt Bergenhus festning og verdsarvstaden Bryggen, ligg innafør arealføremål Byfortettingssone. Riksantikvaren tilrår at Bergen kommune må tydeliggjere premissa som kulturminne sett for utviklinga av Bergen sentrum, og vurdere dei signala plankartetet gjer med avgrensinga av Sentrumskjerne og Byfortettingsskjerne.

For å betre sikre kulturmiljø må retningslinjene til omsynssonene, føremålsparagrafen til planen og generelle føresegn ligger til grunn for kommunens vedtak i plan- og byggesaker. For å sikre at retningslinjene får juridisk verknad, ber vi om at dei vert forankra i dei generelle føresegnene.

Døme på føresegn kan vere:

I omsynsoner c). (H570) skal ein ta særlig omsyn til bevaring av kulturmiljø. I sonene skal dei kulturhistoriske verdiane vere førande for arealbruken, byggje- og anleggstiltak.

Forslag til vedtak om motsegn:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling meiner det er uavklarte plankonflikter mellom kulturminne og byfortetting. Utvalet meiner at dei prioriterte kulturmiljøa som har fått omsynssone c) må sikrast juridisk i føresegnene og at dei kulturhistoriske verdiane må vere førande for arealbruk, byggje- og anleggstiltak.

Byfjorden og sjøfarten

Det er i dag store transformasjoner i strandsona. Kulturarven knytt til kystkulturen, sjøfarten og utviklinga av Bergen mot sjøen må løftast fram og sikrast ytterligare. I Riksantikvaren sin bystrategi 2017-2020 som gjer nasjonale føringar står det mellom anna at:

Karakteristiske landskapsformasjoner og visuelle sammenhenger mellom historiske bygninger er viktig for opplevelsen av byen og for forståelsen av historiske sammenhenger. Kvalitetene i landskapsrommet, sjø- og vannarealet og grøntområder, skal ivareta og være viktig premiss for byutvikling.

Kaier, hoper, tørrdokker og andre kulturminner knytt til handel og verftsindustrien bør difor sikrast betre i planen. Dette er kulturminner av internasjonal og nasjonal kulturminneinteresse med stor tidsdjupne som er viktige for å forstå Bergen som handels- og sjøfartsby og administrasjonssenter for Vestlandet i over 1000 år. Dei viktige kulturmiljøa nasjonal interesse som er knytt til dette må sikrast i dei generelle føresegnene.

Forslag til vedtak om motsegn:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at KPA må inkludere kulturminne av nasjonal interesse knytt til sjøareal og kystkultur.

Sandviksbukta og Skuteviken

Sandviksbukta og Skuteviken ligg inne i Riksantikvaren sitt NBI-register og er av nasjonal interesse som kulturmiljø i by og hadde tidlegare omsynssone kulturmiljø. Vi er kritisk til at denne no er tatt bort i forslag til ny KPA. Sandviksbukta og Skuteviken syner utvidinga av Bergen som internasjonale storhamn frå 1600-tallet med dei store sjøbuene, produksjonsanlegga og grendene med småskala bustadmiljø. Dei nasjonale interessene er knytt til de tekniske kulturminna i form av sjøhus m.m., lystgardane og dei tidlige urbane trehusmiljøa. For å få til ei føreseieleg planlegging av dette området, må desse verdiane sikrast med generelle føresegn, retningslinjer og omsynssone planen.

Forslag til vedtak om motsegn:

Sandviksbukta og Skuteviken er i gjeldande KPA regulert til bevaring og Utval for kultur, idrett og regional utvikling meiner området fortsatt må ha omsynssone c) og retningslinjer.

§12 Kulturminner og kulturmiljø

For å sikre kulturminne- og miljø som ikkje er ein del av omsynssone kulturmiljø ber vi om at §12 vert omarbeidd og gjort tydligare i høve til kva konsekvensane for eventuelle kulturminne. Ein må ikkje berre skildre verdiane, men dei må også være førande for vidare vurderingar i plan- og byggesaker.

Hordaland fylkeskommune har ikkje gjennomført arkeologiske registreringar i samband med kommuneplanen. Fylkeskommunen kan dermed ikkje seie seg samd i ny arealbruk i kommuneplanen sin arealdel før §9 i kulturminnelova er oppfylt for det einskilde byggeareal, og tilhøvet til automatisk freda kulturminne er avklart.

I føresegn under § 12 «Kulturminner og kulturmiljø», må det leggest til under punkt 1:

Undersøkingsplikten jf. § 9 i kulturminnelova skal utførast på reguleringsplannivå eller ved søknad om tiltak, dette gjeld både på land- og i sjøareal. Hordaland fylkeskommune kan ikkje seie seg samd i arealføremålet før § 9 er gjennomført og tilhøve til automatisk freda kulturminne er utreda og teken omsyn til i planprosessen.

Forslag til vedtak om motsegn:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at undersøkingsplikta, jf. § 9 i kulturminnelova, vert innarbeida i føresegnene.

Innspel frå Riksantikvaren

Riksantikvaren har i brev datert 21.11.2017 sendt over innspel i høve automatisk freda mellomalderbygrunn, mellomalder kyrkjestader utanfor mellomalderbyen, automatisk freda byggverk, samt vedtaks- og forskiftsfreda bygg. Riksantikvaren sitt brev er lagt ved og må lesast si sin heilheit. I det følgjande vert berre dei viktigaste punkta lista opp.

Direktoratet påpeikar at kommuneplanen har mange gode formål, føresegnar og retningslinjer om bevaring av kulturminne og kulturmiljø i kommunen. Dei har likevel innspel vedrørande dei forvaltningsområda som direktoratet har førstelinjansvar for. Riksantikvaren ber om at handteringa av grunnvatn vert omtalt i planbeskrivelsen der Bergen kommune beskriver korleis dei vil handtere sitt ansvar for forvaltninga av grunnvatnet og korleis eit stabilt nivå av grunnvatn er ein føresetnad for å redusere setningutvikling og bevare freda kulturlag og freda og verneverdige bygg.

Bergen mellomalderby

Mellomalderbyen Bergen er eit automatisk freda kulturminne, og bandlagd etter kulturminnelova. Også sikringssona til mellomalderbyen skal synast som omsynssone d) bandlagd etter kulturminnelova, med SOSI-kode H_730.

Avgrensinga av Mellomalderbyen Bergen finnes i kulturminnedatabasen Askeladden under id nr. 88461. Innafor avgrensinga av Mellomalderbyen Bergen ligger Bergen Domkirke, id nr. 83876, Korskirken, id nr. 84827 og Mariakirken, id nr. 84395, samt ruinar etter Nonneseter klosteranlegg, id nr. 87150, Allehelgens kirke, id nr. 95051-1, Katarinahospitalet, id nr. 95166-1 og Erkebispegården, id nr. 95053-1. I fråsegna skal denne teksten takast med:

«For alle tiltak som nevnt i kulturminnelovens § 3 og som kan berøre middelalderbyen Bergen skal det søkes dispensasjon fra lovens bestemmelser. Eventuell søknad om tillatelse til inngrep i automatisk fredet kulturminne innenfor hensynssone d) skal sendes rette kulturminnemyndighet i god tid før arbeidet er planlagt igangsatt.»

Vidare må det i generelle føresegner takast inn krav som må oppfyllest i samband med nye tiltak i eller i nærheten av mellomalderbyen:

«Middelalderbyen Bergen» - innenfor bysentrum finnes det automatisk fredete kulturlag fra middelalderen. Ved tiltak i, eller i nærheten av disse hvor det er fare for påvirkning av grunnvannstand, kreves miljøoppfølging, blant annet ved miljøovervåking, sikring av kildemateriale ved en arkeologisk utgravning eller ved tiltak som hindrer endring av grunnvannstanden. Riksantikvaren avgjør når og hvordan miljøoppfølgingen skal gjennomføres.»

Forslag til vedtak om motsegn:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling viser til at den automatisk freda mellomalderbyen Bergen skal synast i plankartet som omsynssone d) bandlagd etter kulturminnelova, inkludert 5 meter automatisk freda sikringssone. Eigne føresegner for mellomalderbyen og tilgrensande areal må innarbeidast i planen.

Mellomalder kyrkjestadar utanfor Mellomalderbyen Bergen

Ein kjenner i dag til tre mellomalderske kyrkjestadar i Bergen kommune utanfor avgrensinga av Mellomalderbyen Bergen. Ei av desse ligg på ein kyrkjegard som framleis er i bruk, ei er nedlagd, og ei manglar nøyaktig kartfesting.

Mellomalderkyrkjestadar i bruk

Fana kyrkje og kyrkjegard er eit automatisk freda kulturminne. Kyrkja og den mellomalderske delen av kyrkjegarden er automatisk freda og skal markerast med omsynssone d), bandlagd etter kulturminnelova. Geometri kan hentast frå Askeladden under id nr. 84114. Følgjande føresegn skal gjelde for kyrkja og den mellomalderske kyrkjegarden:

«Fana middelalderkirke og -kirkegård er et automatisk fredet kulturminne. Ingen inngrep i grunnen eller andre tiltak som kan virke inn på det automatisk fredete kulturminnet er tillatt med mindre det foreligger dispensasjon fra kulturminneloven.»

Innenfor middelalderkirkegårder er gravlegging kun tillatt i gravfelt som har vært i kontinuerlig bruk siden middelalderen. Gravfelt som ikke har vært i bruk etter 1945 skal ikke benyttes til gravlegging.

Gravminner som er eldre enn 60 år skal ikke flyttes eller fjernes uten at kulturminnemyndighetene er gitt anledning til å uttale seg. Eventuell søknad om tillatelse til inngrep eller tiltak som kan ha innvirkning på kulturminnet skal sendes rette kulturminnemyndighet i god tid før arbeidet er planlagt igangsatt. Kostnader knyttet til nødvendige undersøkelser og eventuelle arkeologiske undersøkelser belastes tiltakshaver, jf. kulturminneloven § 10.

Ved all planlegging av tiltak i kirkens omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.

All bygging nærmere enn 60 meter er forbudt etter kirkeloven § 21 femte ledd, uten

tillatelse fra biskopen. Saker som gjelder Fana kirke skal behandles av Riksantikvaren som fatter vedtak etter kulturminneloven.»

Nedlagde mellomalderkyrkjestadar

Kirkebirkeland og Liland mellomalderkyrkjestadar er automatisk freda. Geometri for desse kulturminna kan hentast ut frå Askeladden og leggst inn på plankartet og merkast som omsynssone d) bandlagd etter kulturminnelova, automatisk freda kulturminne. Kyrkjestadane har følgjande id nr. i kulturminnedatabasen Askeladden: Kirkebirkeland, id nr. 14075, Liland, id nr. 84302-1. Liland kyrkjestad manglar nøyaktig stadfesting og ligg difor inne berre med punktgeometri. Følgjande føresegner skal gjelde for dei nedlagde mellomalderske kyrkjestadane:

«De middelalderske kirkestedene er automatisk fredete kulturminner. Ingen inngrep i grunnen eller andre tiltak som kan virke inn på de automatisk fredete kulturminnene er tillatt med mindre det foreligger dispensasjon fra kulturminneloven.»

Eventuell søknad om tillatelse til inngrep eller tiltak som kan ha innvirkning på kulturminnene skal sendes rette kulturminnemyndighet i god tid før arbeidet er planlagt igangsatt. Kostnader knyttet til nødvendige undersøkelser og eventuelle arkeologiske undersøkelser belastes tiltakshaver, jf. kulturminneloven § 10.

Ved all planlegging av tiltak i kirkestedets omgivelser skal det tas hensyn til plassering og virkning i landskapet.»

Forslag til vedtak om motsegn:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling viser til at automatisk freda kyrkjer, kyrkjestadar og kyrkjegardar skal markerast med omsynssone d), med føresegner.

Særlege kulturminnefaglege merknader:

Automatisk freda byggverk og vedtaks- og forskriftsfreda bygg

Riksantikvaren ber om at automatisk freda byggverk, samt vedtaks- og forskriftsfreda bygg vert vist i arealplankartet med omsynssone H_730. For automatisk freda bygg gjeld dette Arnatveit, ID 87115, Nøstegaten 39-45, ID 118940, Bergenhus, ID 87123. Dei automatisk freda bygga bør få føresegner som lyder:

«Bygninger og anlegg i kommunen eldre enn 1537, samt erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1649 er automatisk fredet og skal forvaltes etter kulturminnelovens bestemmelser.»

Det er til saman 30 bygningar i Bergen som er freda ved forskrift etter kulturminnelova § 22a eller vedtaksfreda. Riksantikvaren har lagt ved ei liste med bygningane og Askeladden ID. Føresegna til vedtaks- og forskriftsfreda bygg bør lyde:

«Bygninger og anlegg som er fredet ved forskrift eller vedtak etter kulturminneloven skal forvaltes i henhold til bestemmelsene i fredningsvedtaket, eventuell forvaltningsplan og kulturminneloven.»

Forslag til vedtak:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at automatisk freda bygningar, samt vedtaks- og forskriftsfreda bygg synast i plankartet som omsynssone d) med føresegner.

Automatisk freda kulturminne bandlagd etter kulturminnelova

Alle kulturminner som er freda etter kulturminneloven kan og gis omsynssone d). (H730) Sona angir områder for bandlegging. Dette gjelder for alle slags fredingar eller vern etter kulturminnelova. I KPA er det berre freda bygrunn i Bergen sentrum som er vist med bandlegging etter kulturminnelova.

Bergen kommune har valt å ikkje vise automatisk freda kulturminne som omsynssone H_730 på arealplankartet, men visar til grunnkartet. Å vise til grunnkartet er ikkje hensiktsmessig då Bergenskart.no ikkje viser heile den juridisk bandlagde fredingssona til eit automatisk freda kulturminne. Dette kan føre til misforståingar for dei som nyttar grunnkartet og kan føre til skade med etterfølgjande straffeforfølging sjølv om ein har nytta Bergen kommune sitt kart. Dei fleste offentlege institusjonar i Noreg har valt å nytte Riksantikvaren sin WMS-teneste for Riksantikvaren sin kulturminnedatabase Askeladden. Ein kan og nytte egne databaser og filar, men det fordrar at ein legg til 5 meter automatisk sikringssone rundt kvart automatisk freda kulturminne. Ein må då også då hugse å oppdatere eige kartsystem, då nye påviste automatisk freda kulturminne fortløpande vert lagt inn i Riksantikvaren sin kulturminnedatabase.

Riksantikvaren har i eige brev også kommentert denne feilen i kommunen sitt grunnkart

Temaet kulturminne må verte eit obligatorisk val i Bergenskart.no når ein nyttar karttypane kommuneplan, eigedomskart, plankart, teknisk kart og tenestekart.

Forslag til vedtak:

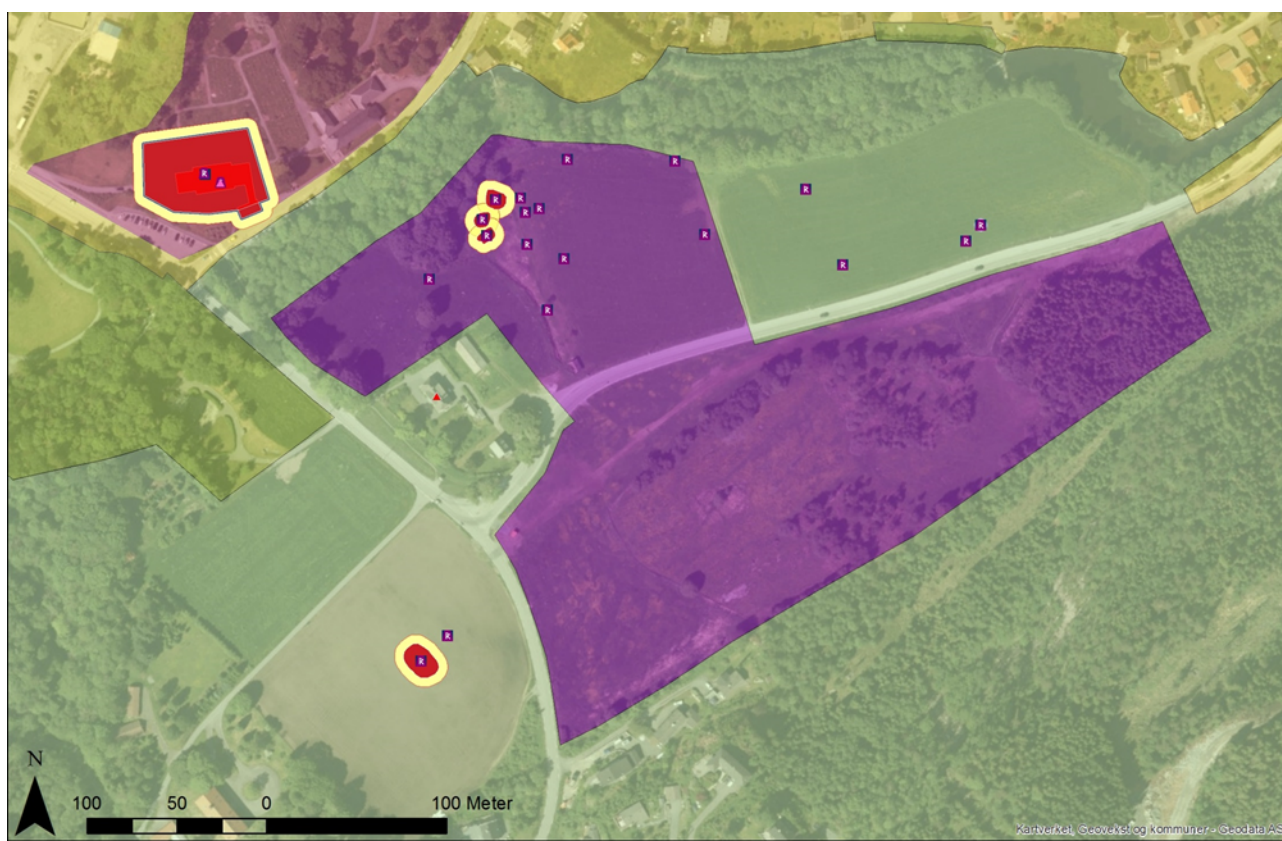
Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at grunnkartet til kommunen vert oppdatert slik at den 5 meters automatisk freda sikringssone vert synleg.

§ 27.6 Grav- og urnelund

Vi ber om at tiltak i eksisterande grav- og urnelund må sendast Hordaland fylkeskommune ved Fylkeskonservatoren for handsaming i høve kulturminnelova. For nye grav- og urnelunder må det utarbeidas reguleringsplan.

Fana prestegard – omregulering frå LNF til grav- og urnelund framtidig, gnr/bnr 96/1.

Området ligg i omsynssone H570 kulturmiljø Fana-Stend. Tiltaket kjem i konflikt med ei rekke automatisk freda kulturminne, samt ei rekke arkeologiske funn som har uavklart vernestatus då det ikkje er gjort større arkeologiske undersøkingar i området. Til saman er det snakk om rundt 20 funn. Dei automatisk freda kulturminna er gravhaugar som truleg kan daterast til jernalder. Av innleveringspliktige gjenstandar er det mellom anna levert inn eit fragment av ei smykkeplate, ei tutulus, frå eldre bronsealder. Dette er det einaste funnet av sitt slag i Hordaland, og vert som oftast knytt til gravleggingar. Elles er det funne fleire myntar frå mellomalder, del av korsforma spenne frå jernalder, samt andre fragment av bronse som truleg kjem frå ulike beslag og spennar, spinnehjul av bly, samt eit vektlodd av bly. I tillegg er det gjort funn av fleire andre gjenstandsfragment som det er vanskeleg å bestemme typen på. Det er også kjent at det vart gjort inngrep i ein stor gravhaug med

bautasteiner omlag 450 meter aust for Fana kyrkje. Her vart det gjort funn av ei klebergryte og ei jernøks. Mengda funn syner at potensialet for funn av ukjende automatisk freda kulturminne er særst stort i dette området. Å avsette areala til framtidig grav- og urnelund er difor i konflikt med kulturminnelova § 3.

Riksantikvaren sin vurdering er at området sett av til ny gravplass søraust for Fana kyrkje vil verte skilt frå noverande kyrkjegard me ein veg (Tillestadvegen) og ein bekk. Grøntdraget langs bekken vil kunne danne ein buffer mellom den nye gravplassen og mellomalderkyrkjestaden. Riksantikvaren vurderer at i høve mellomalderkyrkjestaden er det akseptabelt å etablere ei gravplass her. Riksantikvaren føreset at det utarbeidast reguleringsplan for dette føremålet jf. føresegna i § 3, då nærleik til den automatisk freda kyrkja gjer at tiltaka må avklarast i forhold til kulturminnelova sin § 3.

Hordaland fylkeskommune er ikkje samd i arealføremålet. Tiltaket vil krevje utarbeiding av reguleringsplan. Gjennom planprosess må ein rekne med at områda nord for Hamrevegen vil verte lagt i omsynssone for å bevare automatisk freda kulturminne.

Forslag til vedtak:

Grunna konflikt med automatisk freda kulturminne rår Utval for kultur, idrett og regional utvikling ifrå at arealet ved Fana prestegard, gnr/bnr 96/1 vert regulert til grav- urnelund, men opprettheld sin status som LNF.

Omsynssoner

I KPA er det ein rekke omsynssoner med retningslinjer for bevaring kulturmiljø og det er positivt at kommunen setter av og vurderer ulike områder som viktige for å skildre kvalitetar ved utviklinga av Bergen. Omsynssonene er skildra og har retningslinjer i vedlegg 4 til KPA.

Vi ber om at ein er meir presis i teksten i vedlegget på å skildre ansvaret til dei ulike myndigheitene som forvaltar kulturminne i Bergen.

KPA skildrar, identifiserer og sikrar ikkje alle kulturminner i kommunen i detalj, noko ein framtidig kulturminneplan vil kunne bidra med. Derfor må viktige enkelt bygningar og miljø som er utanfor omsynssonene, sikrast i generelle føresegn §12 og i dei vidare planprosessane. Vi meiner likevel ein bør sikre fleire viktige bygningsmiljø i omsynssone. Lista er ikkje uttømmende, med dette gjelder til dømes fleire kulturminne av regional og nasjonal verdi: Nordnes skule, Sjømannsskulen, Sjømannes alderhjem, alle hopane på Nordnes og Dikkedokken. Børsen og bankbygningane sør for Vågsallmenning. Mon Plasier og parken knytt til lystgarden Christinegård i Sandviken. Langegården og reperbanen på Fjøsanger og Sandviksbukta.

Landbruksminner og Byfjellene

KPA har fleire omsynssoner knytt jordbruks- og kulturhistorisk landskap. Men vi saknar retningslinjer som sikrar kulturminne knytt til jordbruks- og kulturhistorisk landskap som ikkje er omtalt i omsynssonene.

For jordbruks- og kulturhistoriske landskap som ikkje er omtala i omsynssonene foreslår vi at følgjande tekst nyttast i retningslinjene knytt til landbruksminne: *Ein bør søkje å unngå inngrep i/skade på eventuelle kulturlandskapstrekk som steingardar, eldre vegar/stiar, bakkemurar, tufter og bygningar knytt til gardsbruk.*

Krigsminne

Forutan Espeland fangeleir er det i omsynssoner for bevaring av kulturmiljø berre teken med eit krigsminne fordelt på to mindre område, eit lyskastaratteri på Sâta, og eit tung luftvernatteri på Lauvås.

Som følgje av Bergens strategiske betyding for den tyske okkupasjonsmakta fekk byen offisiell status som Festung Bergen i desember 1943. Innafor noverande Bergen kommune sine grenser vart det i tillegg til kystfort etablert eit omfattande luft- og nærforsvarssystem som skulle sikre dei tyske installasjonane og dei ulike hovudkvartera i og ved byen. I tillegg til seks tunge og 64 middels tunge og lette luftvernsbatteri og enkeltstillingar fantes det fem kystfort, fem mindre kanonbatteri og 24

bemanna støttepunkt i Bergen kommune. Eit støttepunkt vart normalt bemanna av 35-40 soldatar, gjerne væpna med ein eller fleire panservernkanonar, maskingevær, bombekastarar og handvåpen. I tillegg prega store sentrale militærleire og lagre på Laksevåg/Melkeplassen, Åsane, Arna, Nesttun og Fana.

Hordaland fylkeskommune ser krigsminne som ei viktig kategori kulturminne for å kunne formidle vår nære kollektive historie, og ser det som positivt at dei vert innarbeida i omsynssoner. Vi skulle ønska at fleire anlegg og stillingar vart lagt i omsynssoner og nærmare skildra eller omtalt i generelle føresegn §12. I samband med arbeidet med kulturminneplanen anbefaler vi at krigsminne vert meir grundig omtalt og at ein kategoriserer og prioriterer i samband med denne planen.

Forslag til vedtak:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling vil rå til at kulturminne- og miljø som ikkje lagt i omsynssone kulturmiljø, vert sikra i føresegn, § 12.

§ 24 Massehåndtering

Det vert opna for massedeponering unnateke plankrav i ein del høve. I områder der det vert gjennomført massehåndtering og deponering kan det ligge både kjende og ukjende automatisk freda kulturminne som kan vere i konflikt med tiltak. Vi ber om at saker vert sendt Hordaland fylkeskommune ved Fylkeskonservatoren for vurdering i forhold til automatisk freda kulturminne.

Forslag til vedtak:

Utvalet ber om at saker unnateke plankrav i samband med massedeponering, vert sendt Fylkeskonservatoren til fråsegn i høve automatisk freda kulturminne og innarbeida i retningslinene, § 24.

Listeførte kyrkjer

I Bergen kommune har ein fleire listeførte kyrkjer der tiltak i dei nære omgjevnadane skal handsamast av ulike myndigheiter. Fylkeskommunen skal etter rundskriv T-3/00 *Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø* handsame nye tiltak innanfor 60-meterssona frå kyrkja i spredtbygde områder. Ved varsel om oppstart av arealplaner, ved offentleg ettersyn og i byggesaker, skal fylkeskommunen vurdere planens verknad på sjølve kyrkja og kyrkja sine omgjevnader. Listeførte kyrkjer i Bergen er: Arna kyrkje, Fyllingsdalen kyrkje, Johanneskirken, Laksevåg kyrkje, Landås kyrkje, Loddefjord kyrkje, Salhus kyrkje, Sandvikskirken, Slettebakken kyrkje, St. Jakob kyrkje, St. Markus kyrkje, Storetveit kyrkje, Ytre Arna kyrkje og Årstad kyrkje. Vi ber om at 60-meters sona vert lagt inn i plankartet, og skildra i retningslinene.

Forslag til vedtak:

Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at det i plankartet vert lagt inn ei 60-meters sikringssone kring dei listeførte kyrkjene, jf. kyrkjerundskrivet, T-3/2000.

§38.1 Bestemmelsesområde

Det er positivt at det i KPA er lagt inn seks bestemmelsesområder (§38.3 Historiske områder) med generelle føresegn for å sikre verdifulle kulturmiljø.

Bestemmelsesområde #1 Fjellbirkeland og #2 Gimmeland:

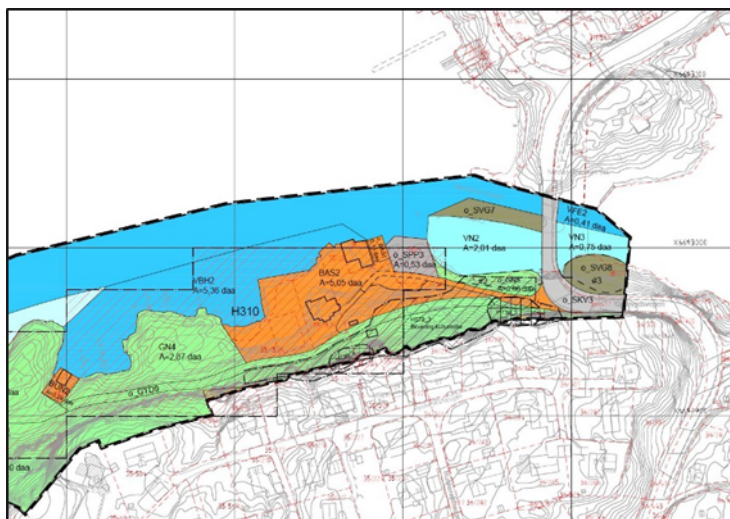
Områder tillatt med massedeponering, der større tiltak krever reguleringsplan
I saker som er unntatt dette plankravet må søknad om tiltak sendes Hordaland fylkeskommune ved Fylkeskonservatoren for vurdering då områda kan ha potensial for funn av ukjente automatisk freda kulturminne. Vi ber om at dette vert lagt inn som retningslinje.

Arealføremål

Ruskeneset - Straume

Arealføremålet ved Ruskeneshellerne må endras slik at det samsvarer med områdeplan for Dolvik-Hope marina- og bustadområde. Arealet som i planframlegget er vist som øvrig byggesone, må

endrast til *grønnstruktur*, annen særskilt angitt bebyggelse og anlegg og parkering i tråd med områdeplanen.

Utsnitt frå plankart i pågåande områderegulering for Dolvik-Hope

Marine kulturminne

Bergens Sjøfartsmuseum har vurdert sjøareala i planen i høve marine kulturminne. Marine kulturminne gjeld sjø- og strandområda, samt vatn og vassdrag. Museet stillar seg positive føresegna i §§ 12.5 og 12.6, og meiner desse vil styrkje kulturminnevernet i kommunen. Dei er og positiv til at kommunen ynskjer å prioritere natur- og kulturverdiar i den funksjonelle strandsona, samtidig som dei prioriterer fortetting i byen og rundt bydelssentra og lokalsetre. Museet meiner at dette vil vere med på å fjerne noko av utbyggingspresset i områder med naturverdiar og kulturlandskap.

Tabell

Føresegn		
<p>§26 Bebyggelse og anlegg</p>	<p>Kulturminne og kulturmiljø er viktig for identitet, tilknytting og kan være ein viktig ressurs for næringsutvikling.</p> <p>I planprogrammet og i dei generelle føresegnene for «bebyggelse og anlegg» tek ein ikkje i stor nok grad omsyn til at desse også ligg i omsynssone for bevaring av kulturmiljø.</p> <p>Vi ser potensiale for krevjande prosessar i det vidare planarbeidet når forventingane til utbygging ikkje er i samsvar med forventingane til bevaring av kulturmiljø.</p>	<p>Forslag til vedtak om motsegn:</p> <p><i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling meiner det er uavklarte plankonfliktar mellom kulturminne og byfortetting. Utvalet meiner at dei prioriterte kulturmiljøa som har fått omsynssone c) må sikrast juridisk i føresegnene og at dei kulturhistoriske verdiane må vere førande for arealbruk, bygge- og anleggstiltak.</i></p>
<p>Byfjorden og sjøfarten</p>	<p>Det er i dag store transformasjoner i strandsona. Kulturarven knytt til sjøfarten og utviklinga av Bergen mot sjøen må løftast fram og sikrast ytterligare.</p> <p>Kaier, hoper, tørrdokker og andre kulturminner knytt til handel og verftsindustrien er kulturminner av internasjonal og nasjonal kulturminneinteresse med stor tidsdjupne som er viktige for å forstå Bergen som handels- og sjøfartsby og administrasjonssenter for Vestlandet i over 1000 år. Dei viktige kulturmiljøa nasjonal interesse som er knytt til dette må sikrast i dei generelle føresegnene.</p> <p>Sandviksbukta og Skuteviken syner utvidinga av Bergen som internasjonale storhamn frå 1600-tallet med dei store sjøbuene, produksjonsanlegga og grendene med småskala bustadmiljø. Dei nasjonale interessene er knytt til de tekniske kulturminna i form av sjøhus m.m., lystgardane og dei tidlige urbane trehusmiljøa. For å få til ei føreseieleg planlegging av dette området, må desse verdiane sikrast med generelle føresegn, retningsliner og omsynssone planen.</p>	<p>Forslag til vedtak om motsegn:</p> <p><i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at KPA må inkludere kulturminne av nasjonal interesse knytt til sjøareal og kystkultur.</i></p> <p>Forslag til vedtak om motsegn:</p> <p><i>Sandviksbukta og Skuteviken er i gjeldande KPA regulert til bevaring og Utval for kultur, idrett og regional utvikling meiner området fortsatt må ha omsynssone c) og retningsliner.</i></p>
<p>§ 12</p>	<p>I føresegna under § 12 Kulturminner og kulturmiljø, må undersøkingsplikten jf. § 9 i kulturminnelova sikrast og ein må endre punkt 1.</p>	<p>Forslag til vedtak om motsegn:</p> <p><i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at undersøkingsplikta, jf. § 9 i kulturminnelova, vert innarbeida i føresegnene.</i></p>

	<p>Avgrensinga av Mellomaderbyen Bergen finnes i kulturminnedatabasen Askeladden under id nr. 88461. Innafor avgrensinga av Mellomalderbyen Bergen ligger Bergen Domkirke, id nr. 83876, Korskirken, id nr. 84827 og Mariakirken, id nr. 84395, samt ruinar etter Nonneseter klosteranlegg, id nr. 87150, Allehelgens kirke, id nr. 95051-1, Katarinahospitalet, id nr. 95166-1 og Erkebispegården, id nr. 95053-1.</p> <p>Vidare må det i generelle føresegner takast inn krav som må oppfyllest i samband med nye tiltak i eller i nærleiken av mellomalderbyen:</p>	<p>Forslag til vedtak om motsegn: <i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling viser til at den automatisk freda mellomalderbyen Bergen skal synast i plankartet som omsynssone d) bandlagd etter kulturminnelova, inkludert 5 meter automatisk freda sikringssone. Eigne føresegner for mellomalderbyen og tilgrensande areal må innarbeidast i planen.</i></p> <p>Forslag til vedtak om motsegn: <i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling viser til at automatisk freda kyrkjer, kyrkjestadar og kyrkjegardar skal markerast med omsynssone d), med føresegner.</i></p>
Særlege kulturminnefaglege merknader		
<i>Automatisk freda byggverk og vedtaks- og forskriftsfreda bygg</i>	Riksantikvaren ber om at automatisk freda byggverk, samt vedtaks- og forskriftsfreda bygg vert vist i arealplankartet med omsynssone H_730.	Forslag til vedtak: <i>Utvalet ber om at automatisk freda bygningar, samt vedtaks- og forskriftsfreda bygg synast i plankartet som omsynssone d) med føresegner.</i>
<i>Automatisk freda kulturminne - bandleggingsområder</i>	Bergen kommune har valt å ikkje vise automatisk freda kulturminne som omsynssone H_730 på arealplankartet, men visar til grunnkartet. Å vise til grunnkartet er ikkje hensiktsmessig då Bergenskart.no ikkje viser heile den juridisk bandlagde fredingssona til eit automatisk freda kulturminne	Forslag til vedtak: <i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at grunnkartet til kommunen vert oppdatert slik at den 5 meters automatisk freda sikringssone vert synleg.</i>
<i>§27.6 Grav- og urnelund</i>	Grav- og urnelunder har ikkje omsynssone kulturmiljø i planen. Dei er likevel viktige og har elementer som gangveier, murer, eldre gravmonument kan være viktige	Forslag til vedtak: <i>Grunna konflikt med automatisk freda kulturminne rår Utval for kultur, idrett og</i>

	<p>kulturminne.</p> <p>Fana prestegard – omregulering frå LNF til grav- og urnelund framtidig, gnr/bnr 96/1. Området ligg i omsynssone H570 kulturmiljø Fana-Stend. Tiltaket kjem i konflikt med ei rekke automatisk freda kulturminne, samt ei rekke arkeologiske funn som har uavklart vernestatus då det ikkje er gjort større arkeologiske undersøkingar i området.</p>	<p><i>regional utvikling ifrå at arealet ved Fana prestegard, gnr/bnr 96/1 vert regulert til grav-urnelund, men opprettheld sin status som LNF.</i></p>
<i>Omsynssoner</i>	<p>I KPA er det ein rekke omsynssoner med retningslinjer for bevaring kulturmiljø og det er positivt at kommunen setter av og vurderer ulike områder som viktige for å skildre kvalitetar ved utviklinga av Bergen. Omsynssonene er skildra og har retningslinjer i vedlegg 4 til KPA. Vi ber om at ein er meir presis i teksten i vedlegget på å skildre ansvaret til dei ulike myndigheitene som forvaltar kulturminne i Bergen.</p>	<p>Forslag til vedtak: <i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling vil rå til at kulturminne- og miljø som ikkje lagt i omsynssone kulturmiljø, vert sikra i føresegn, § 12.</i></p>
<i>§24 Massehåndtering</i>	<p>Det opnas for massedeponering unnateke plankrav i ein del høve. I områder der det gjennomførast massehåndtering og deponering kan det ligge både kjende og ukjende automatisk freda kulturminne som tiltaket kan vere i konflikt med.</p>	<p>Forslag til vedtak: <i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at saker unnateke plankrav i samband med massedeponering, vert sendt Fylkeskonservatoren til fråsegn i høve automatisk freda kulturminne og innarbeida i retningslinene, § 24.</i></p>
<i>Listeførte kyrkjer</i>	<p>I Bergen kommune har ei fleire listeførte kyrkjer kor tiltak i dei nære omgjevnadane skal handsamas av ulike myndigheiter. Fylkeskommunen skal etter rundskriv T-3/00 Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø handsame nye tiltak innanfor ein 60-meterssona frå kyrkja.</p>	<p>Forslag til vedtak: <i>Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at det i plankartet vert lagt inn ei 60-meters sikringssone kring dei listeførte kyrkjene, jf. kyrkjerundskrivet, T-3/2000.</i></p>